

6.4.2006

2284/4/04

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kaija Tanttinen-Laakkonen

POTILAAN KIRJEENVAIHDON RAJOITTAMINEN VALTION MIELISAIRAALASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli 27.8.2004 päivätyssä kirjeessään Niuvanniemen sairaalan menettelyä yhteydenpitonsa rajoittamisessa. Hän kertoi joutuneensa avaamaan Itä-Suomen lääninhallitukselta saamansa kirjeen hoitajan läsnä ollessa. Lisäksi hän kertoi olleensa kaksi vuotta sitten hoidettavana osastolla, jossa hän ei saanut itselleen hänelle osoitettuja postikortteja, vaan ainoastaan valokopiot niistä.

3 RATKAISU

Katson Niuvanniemen sairaalan osastolla 8 menetellyn lainvastaisesti, koska siellä rajoitettiin kantelijan ja Itä-Suomen lääninhallituksen välistä kirjeenvaihtoa vastoin mielenterveyslain 22 j §:n 4 momentin säännöksiä.

Katson myös sairaalan osastolla 6 menetellyn lainvastaisesti, koska siellä pidätettiin mielenterveyslain 28 §:n säännöksiä kantelijalle osoitetut postikortit ja annettiin hänelle niistä ainoastaan valokopiot, vaikka hänen tutkimuksestaan ja hoidostaan vastuussa ollut lääkäri ei ollut rajoittanut hänen yhteydenpitoaan.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1 Oikeusohjeet

Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kuuluvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä muun muassa terveyden ja moraalin suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Suomen perustuslaki

Perustuslain 10 § sisältää säännökset yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suojasta (1 mom.) sekä luottamuksellisen viestin salaisuudesta (2 mom.). Pykälän 3 momentti sisältää kotirauhan piiriin ulottuvia toimenpiteitä ja viestin salaisuutta koskevat erityiset rajoituslausekkeet.

Perustuslain 10 §:n 2 momentin mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Perustuslain 10 §:n 2 momentti turvaa jokaiselle oikeuden luottamukselliseen viestintään ilman, että ulkopuoliset saavat oikeudettomasti tiedon hänen lähettämänsä tai hänelle osoitetun luottamuksellisen viestin sisällöstä. Säännöksen esitöiden (HE 309/1993 vp, s. 53–53) mukaan tämä merkitsee esimerkiksi suojaa kirjeiden tai muiden suljettujen viestien avaamista tai hävittämistä sekä puhelujen kuuntelemista tai nauhoittamista vastaan. Säännös suojaa sekä viestin lähettäjää että sen vastaanottajaa.

Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan viestin salaisuuden lainsäädännöllinen rajoittaminen on mahdollista vapaudenmenetyksen aikana. Rajoittaminen edellyttää siis selkeää laissa olevaa valtuutusta. Perusoikeusuudistuksen esitöissä (HE 309/1993 vp, s.54) korostetaan, että viestin salaisuutta voidaan tällöinkin rajoittaa vain siinä määrin kuin se kussakin yksittäistapauksessa on perusteltua.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Mielenterveyslaki

Mielenterveyslain (1116/1990) 28 §:n 1 momentissa säädettiin, sellaisena kuin se oli voimassa 31.5.2002 asti, että tarkkailuun otetun tai hoitoon määrätyn itsemääräämisoikeutta sai rajoittaa ja häneen kohdistaa pakkoa vain siinä määrin kuin sairauden hoito tai hänen turvallisuutensa tai toisen henkilön turvallisuus välttämättä vaati. Pykälän 2 momentin mukaan sairaalan ylilääkärillä tai muulla vastaavalla lääkäriellä oli oikeus tarkastaa tai tarkastuttaa sekä pidättää tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle saapuva kirje tai muu lähetys, jos järjestys tai turvallisuus sitä välttämättä vaati taikka jos oli perusteltua aihetta epäillä lähetyksen sisältävän päihteitä tai huumeaineita. Pykälän 3 momentin mukaan sairaalan toimintaa valvovien viranomaisten, lainkäyttöviranomaisten sekä oikeusavustajan tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle osoittamat lähetykset oli viipymättä toimitettava tarkastamattomina perille.

1.6.2002 voimaan tulleen mielenterveyslain 22 j §:n mukaan potilaalla on oikeus pitää yhteyttä sairaalan ulkopuolelle käyttämällä puhelinta, lähettämällä

ja vastaanottamalla kirjeitä tai muita luottamuksellisia viestejä ja muita lähetyksiä sekä vastaanottamalla vieraita 1 mom.). Potilaan yhteydenpitoa sairaalan ulkopuolelle saadaan rajoittaa, jos yhteydenpidosta on vakavaa haittaa potilaan hoidolle, kuntoutukselle tai turvallisuudelle tai jos rajoittaminen on välttämätöntä muun henkilön yksityiselämän suojaamiseksi (2 mom.).

Edellä 2 momentissa tarkoitettu syystä potilaan lähettämä tai hänelle osoitettu yksittäinen kirje tai muu siihen rinnastettava viesti saadaan lukea ja pidättää. Potilaan hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät välineet ja laitteet saadaan rajoituksen ajaksi ottaa toimintayksikön haltuun tai niiden käyttöä saadaan rajoittaa. Pidätetyt kirjeet on säilytettävä erillään potilasasiakirjoista siten, että ne ovat vain pidättämispäätöksen tekemiseen osallistuvien luettavissa (3 mom.).

Potilaan ja sairaalan toimintaa valvovien viranomaisten, lainkäyttöviranomaisten ja ihmisoikeuksien kansainvälisten valvontaelimien välistä kirjeenvaihtoa tai muuta yhteydenpitoa ei saa rajoittaa. Potilaan yhteydenpitoa oikeusavustajansa tai sairaalan potilasasiamieheen ei saa rajoittaa (4 mom.).

Sairaalan psykiatrisesta hoidosta vastaavan ylilääkärin tai muun vastaavan lääkärin on tehtävä 2 momentissa tarkoitettu yhteydenpidon rajoittamisesta kirjallinen päätös. Ennen päätöksen tekemistä potilaalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Myös muulle sairaalan tiedossa olevalle asianosaiselle on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Päätöksessä on mainittava rajoituksen syy, henkilöt, joihin rajoitus kohdistuu, millaista yhteydenpitoa rajoitus koskee ja missä laajuudessa se toteutetaan. Rajoitusta koskevan päätöksen tulee olla määräaikainen ja se saa olla voimassa enintään 30 päivää kerrallaan (5 mom.).

3.2

Postikorttien pidättäminen

Käytettävissäni olevista asiakirjoista käy ilmi, että kantelija oli osastolla 6 hoidettavana 5.4.–31.5.2002. Osastolla tuolloin noudatetun käytännön mukaan potilaille osoitetut postikortit pidätettiin ja niistä annettiin heille ainoastaan valokopiot. Näin meneteltiin myös kantelijan kohdalla. Noudatetun käytännön tarkoituksena oli estää paperiin mahdollisesti imeytettyjen huumeiden kulkeutuminen sairaalaan.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen mielenterveyslain 28 §:n 2 momentin mukaan sairaalan lääkäriellä oli oikeus pidättää tarkkailuun otetulle tai hoitoon määrätylle saapuva kirje tai muu lähetys, jos järjestys tai turvallisuus sitä välttämättä vaati taikka jos oli perusteltua aiheuttaa epäillä lähetyksen sisältävän päihteitä tai huumeaineita. Säännöksen perusteella potilaan yhteydenpitoa voitiin rajoittaa vain siinä määrin kuin se kussakin yksittäistapauksessa oli perusteltua.

Tapahtuma-aikana voimassa olleiden johtavan lääkärin 12.9.2001 antamien ohjeiden mukaan mielenterveyslain 28 §:n 2 momentissa tarkoitettu

yksittäistapauksellinen harkinta kuului potilaan hoidosta ja tutkimuksesta vastaavalle lääkärille, joka voi asianomaisen säännöksen perusteella oikeaksi harkitessaan esimerkiksi määrätä potilaalle osoitetun postin avattavaksi henkilökunnan valvonnassa ja määrätä, ettei potilas saa itselleen alkuperäistä viestiä, vaan ainoastaan kopiot.

Saadun selvityksen mukaan kantelijan hoidosta ja tutkimuksesta vastannut lääkäri ei ollut tapahtuma-aikana rajoittanut hänen yhteydenpitoaan mielenterveislain 28 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla. Tästä johtuu, ettei kantelijalle osoitettuja postikortteja olisi saanut osastolla pidättää. Postikortit kuuluivat perustuslain 10 §:ssä tarkoitettun yksityisyyden suojan piiriin. Menettely oli paitsi mielenterveislain asianomaisten säännösten vastainen myös sairaalan edellä mainittujen ohjeiden vastainen.

Saadun selvityksen mukaan osaston 6 käytäntö on nyttemmin korjattu lain ja ohjeiden mukaiseksi.

3.3

Potilaan ja valvojan viranomaisen välisen kirjeenvaihdon rajoittaminen

Asiakirjoista käytettävissä olevasta selvityksestä ilmenee, että kantelija on ollut Niuvanniemen sairaalan osastolla 8 hoidettavana 3.10.2003 lukien. Kantelija oli joutunut osastolla avaamaan Itä-Suomen lääninhallituksen hänelle 19.8.2004 osoittaman kirjeen hoitajan läsnä ollessa. Kirjeen lähettäjän alkuperää ei käsitykseni mukaan ollut aihetta epäillä.

Itä-Suomen lääninhallitus on Niuvanniemen sairaalan toimintaa valvova viranomainen. Kysymyksessä oli siis mielenterveislain 22 j §:n 4 momentissa tarkoitettu kirje ja se on kuulunut perustuslain 10 §:ssä tarkoitettun yksityisyyden suojan piiriin. Mielenterveislain asianomaisista säännöksistä johtuu, että potilaan tulee voida avata tällainen kirje ilman sairaalan hoitohenkilökunnan valvontaa. Näin menetellen turvataan perustuslaissa perusoikeutena turvattua yksityisyyttä.

Menettely oli paitsi mielenterveislain asianomaisten säännösten myös sairaalan ohjeiden vastainen. Johtavan lääkärin 19.11.2003 antamien, jo tapahtuma-aikana voimassa olleiden, potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskevien ohjeiden mukaan potilas avaa tällaisen kirjeen ilman henkilökunnan valvontaa.

Saadun selvityksen mukaan osaston 8 käytäntö on nyttemmin korjattu lain ja ohjeiden mukaiseksi.

4

TOIMENPITEET

Pyydän johtavaa lääkäriä saattamaan vastuussa olleiden terveydenhuollon ammattihenkilöiden tietoon edellä kohdissa 3.2 ja 3.3 esittämäni käsitykset menettelyn lainvastaisuudesta. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.